

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Содиқзода Моҳинав Саидхомид дар мавзӯи “Таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣю биохимиявӣи навъҳои гандум”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣи доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D060718- Физиология ва биохимияи растаниҳо

Муҳимияти мавзӯи интихобшуда. Проблемаҳои муқовимати организмҳо ба омилҳои номусоиди муҳити зист солҳои зиёд тавваҷӯҳи олимон, аллалхусус олимони соҳаи физиология ва биохимияи растанҳо яке аз ҷойҳои марказиро ишғол мекунад. Ба шарофати шумораи зиёди тадқиқотҳо, то имрӯз ба таври боварибахш исбот карда шудааст, ки муқовимати растанӣ ба омилҳои номатлуби абиотикӣ ва биотикӣ тавассути фаъолияти зиёди механизмҳои гуногун, ки дар сатҳҳои гуногун қор мекунанд, таъмин карда мешавад. Усулҳои истифодаи модаҳои гуногун дар баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ ва парвариш онҳо ба як таҷрибаи маъмул табдил ёфтааст. Доир ба истифодаи модаҳои гуногун ба монанди пайвастагиҳои комплексӣ дар соҳаи кишоварзӣ барои баланд бардоштани маҳсулнокии солҳои охир аз тарафи муҳаққон ва олимони тадқиқотҳо гузаронида мешавад. Бо вучуди ин маълумотҳо дар асарҳо доир ба таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣю биохимиявӣи олами растаниҳо, аллалхусус барои растании гандум дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон кам мушоҳида карда мешавад.

Аз ин рӯ, мавзӯи диссертатсионии Содиқзода Моҳинав, ки ба омӯзиши таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣю биохимиявӣи навъҳои гандум бахшида шудааст, барои ба дастовардани ҳосили баландӣи навъҳои гандум дар шароити Тоҷикистон хеле муҳим арзёбӣ карда мешавад.

Мақсади рисолаи докторант ба омӯзиши қобилияти мутобиқшавии гандуми мулоимдона ва сахтдона дар зери таъсири омилҳои стрессӣ ҳангоми пеш аз кишт коркард намудани тухмӣ бо пайвастагиҳои координатсионӣ нигаронида шудааст.

Докторант барои ба мақсади худ расидан 4 - вазифаҳоро мавриди омӯзиш қарор додааст.

Навоварии рисолаи мазкур дар он аст, ки якумин маротиба таъсири коркарди тухмии навҳои гандум бо пайвастагиҳои комплексӣ дар шароити лабораторӣ ва саҳроӣ зери таъсири омилҳои стрессӣ таҳқиқ кардааст. Таъсири пайвастагии комплексӣ ба равандҳои физиологӣ биохимиявӣ ва маҳсулноки дар давраҳои гуногуни онтогенетикии навҳои гандуми мулоимдона дар шароити хушкии хок баҳодиҳӣ карда шудааст.

Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 17 корҳои илмӣ, аз ҷумла 3 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти ҶТ нашр карда шудаанд, патенти ихтироотӣ оиди мавзӯи илмӣ гирифта шудааст.

Рисолаи мазкур дар 127 саҳифаи матни компютерӣ таҳия шуда, аз муқаддима, 3 боб, хулоса, тавсияҳои амалӣ ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Дар рисола 21 ҷадвал ва 13 расм пешниҳод гардидаанд. Феҳристи адабиёти истифодашуда аз 150 номгӯй, аз ҷумла 24 асари муаллифони хориҷӣ иборат аст.

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи интихобшуда, мақсад ва ҳадафҳо, дараҷаи омӯхташуда, объект ва мавзӯи тадқиқот, вазифа ва наwgонии тадқиқот баррасӣ шудааст.

Боби 1-ми қор шарҳи мухтасари адабиёт ном дошта, аз саҳифаи 13 то 36-ро дар бар мегирад. Дар ин боби рисола шарҳи таҳлили адабиётҳои олимони ватанию хориҷӣ дар шакли мухтасар оиди аҳамияти биологӣ ва иқтисодии растании гандум, хусусиятҳои

физиологию биохимиявии навъҳои гандум дар ҳолати стрессӣ, характеристикаи пайвастагиҳои координатсионӣ ва имкониятҳои истифодаи онҳо дар соҳаи кишоварзӣ маълумотҳо оварда шудааст.

Боби дуюми рисола маводҳо ва усулҳои таҳқиқот ном дошта, он аз саҳифаи 37 то 45-ро дар бар мегирад, ки доир ба объектҳо ва усулҳои таҳқиқот маълумотҳо гирд оварда шудааст. Қайд карда шудааст, ки дар қор 4 навъи гандуми мулоимдонаи *Triticum aestivum* L. Ориён, Старшина, Алмалӣ, Сомонӣ ва 2 навъҳои гандуми сахтдонаи *Triticum durum* Desf. Лалмикор-2 ва Ватан мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Дар ин боб доир ба мавқеи ҷойгиршавии макони тадқиқотӣ, объектҳои таҳқиқот ва характеристикаи навъҳо, усулҳои таҳқиқот, муайян кардани энергияи сабзиш ва сабзиши тухмиҳо, муайян намудани нишондиҳандаҳои афзоиш, рушд ва маҳсулноқӣ, ҷудо кардани (экстраксия)-и пигментҳо ва муайянкунии миқдори онҳо дар барг, омӯзиши мубодилаи об, омӯзиши нишондиҳандаҳои маҳсулнокии растании гандум, коркарди оморӣ натиҷаҳо маълумоти мухтасар оварда шудааст.

Натиҷаҳои асосии тадқиқотҳои илмии докторант дар **боби 3-юми** рисола дарҷ гардидаанд, ки он аз саҳифаи 46 то 103-ро дар бар мегирад. Дар боби мазкур тадқиқотҳо доир ба таъсири моддаҳои гуногуни химиявӣ ба гандум дар шароити лабораторӣ, таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба вазни тар ва хушкӣ наврустаҳо дар шароити лабораторӣ, таъсири моддаҳои комплексии оҳан ва рӯҳ ба нишондиҳандаҳои физиологӣ ва биохимиявии наврустаи гандум дар шароити стресси намак, таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба рушду нумӯи навҳои гандуми муллоим ва сахт дар шароити лабораторӣ, миқдори умумии об дар барги навъҳои гандуми муллоим ва сахт дар шароити хушкӣи хок вобаста ба таъсири пайвастагиҳои комплексӣ, нишондиҳандаҳои маҳсулнокии фотосинтетикӣ, морфометрӣ ва таркиби биохимиявии навҳои гандум мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Дар натиҷаи омӯзиш доктарант муайян кардааст, ки аз байни пайвастагиҳои координатсионии санчидашуда маҳлули 0,5%-и комплекси гетероядрӣ $[Fe^{II} Fe^{III}Zn^{II}Ac]$ 1:1:2 самаранокии зиёд дошта, фаъолияти нашъунамои тухмӣ дар муҳити ин пайвастагии комплексӣ энергияи сабзишаш нисбат ба варианти назоратӣ баланд мебошад. Дар натиҷаи коркарди тухмӣ бо пайвастаи комплексӣ дар шароити стрессии лабораторӣ дарозии майса дар навъҳои Ориён 4%, Старшина 9%, Алмалӣ 7% нисбати стрессии хушкӣ баланд шудааст.

Доктарант дар диссертатсия нишондиҳандаҳои мубодилаи об, миқдори пигментҳои фотосинтетикӣ, маҳсулноки, нишондиҳандаҳои морфометрии навъҳо, таркиби биохимиявии навъҳои гандумро ошкор кардааст. Муайян кардааст, ки дар шароити хушкӣ ҳок коркард намудани донаҳо пеш аз кишт бо пайвастагии комплексӣ барои сифатан хуб шудани таркиби биохимиявии донаҳо мусоидат менамояд. Таҳлили муқоисавии нишондиҳандаҳои физиологӣ биохимиявии навъҳои гандум муайян намуд, ки дар шароити стрессии хушкӣ гандуми навъи ватании Ориён нисбат ба навъҳои Старшина ва Алмалӣ бартарӣ дорад.

Дар асоси тадқиқотҳои илмии бадастомада доктарант 5-хулосаи илмӣ ва 3- тавсия пешниҳод кардааст.

Таҳлили натиҷаҳои бадастомада нишон медиҳад, ки дар баробари ба талаботи банди 30-юми фасли 3-юми Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯроҳои диссертатсионӣ доир ба «Пешниҳод ва ҳимояи диссертатсияҳо» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябри соли 2016 таҳти №505) тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ буда, бо вучуди муваффақиятҳо чунин камбудиву норасоӣҳо ба назар расиданд.

1. Дар қори мазкур ҳатогиҳои грамматикӣ ва имлоӣ мушоҳида карда мешавад.

2. Саҳифабандии мундариҷа ба дохили қор мувофиқат намукунад. Масалан, боби якум дар мундариҷа аз саҳифаи 14 оғоз меёбад, аммо дар

кор аз саҳифаи 13, яъне ба ҳамин монанд дар мундариҷа хатогихо дида мешавад.

3. Дар боби 1 қайд карда шудааст, ки зироати галладонагӣ пас аз пахтапарварӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷои дуҷоро мегирад. Ҳол он, ки муофиқи маълумотҳои оморӣ 2022 майдони кишти пахта ба 185435 гектар ва ҳосилаш ба 396015 тонна баробар аст. Майдонҳои галладонагӣ ба 3914842 гектар ва ҳосилаш ба 1561356 тонна баробар аст.

4. Дар боби 3, зербоби 3.1.2. натиҷаи як кор ҳам дар шакли ҷадвал ва ҳам дар шакли расм оварда шудааст, ки ҳарду таҳлил як хел мебошад.

5. Дар мундариҷа усулҳои таҳқиқот навишта шудааст, аммо дар кор бошад методҳо оварда шудааст, ки аз инҳо якеро интихоб кардан лозим аст, инчунин дар кор усули муайян кардани масоҳати барг нишон дода нашудааст.

Камбудиву норасогихое, ки дар рисола дарҷ гардидааст, хусусият ва сифати рисолаи мазкурро паст намекунад.

Содиқзода Моҳинав Саидҳомид барои омӯзиши таъсири пайвастагиҳои комплексӣ ба нишондиҳандаҳои физиологӣ биохимиявӣ навъҳои гандум бисёр ҷиддӣ қору фаъолият намуда, натиҷаҳои хуби илмӣ ба даст овардааст.

Натиҷаҳои ба даст овардаи диссертант бешубҳа аҳамияти калони илмиву назариявӣ ва амалӣ дошта омӯзиши усули самараноки коркарди тухмии гандум пеш аз кишт бо пайвастагиҳои комплексиро ҳангоми парвариши растаниҳои кишоварзӣ дар шароити стрессӣ истифода бурдан мумкин аст. Маълумотҳои ба даст овардашуда барои омода намудани тавсияҳои амалӣ оид ба парвариши растаниҳо дар шароити хушкии ҳок бо назардошти усули коркардшудаи истифодаи пайвастагиҳои комплексиро дар соҳаи кишоварзӣ пешниҳод карда мешавад.

Автореферат ва корҳои нашршуда пурра муҳтавои рисоларо таҷассум менамоянд.

Дар умум, муҳимияти мавзӯ, навгони кор, аҳамияти назариявӣ, амалӣ ва натиҷаҳои кори илмӣ рисолаи мазкур ба талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 505 аз 26 ноябри соли 2016) ҷавобгӯ буда, худи муаллиф Содиқзода Моҳинав Саидҳомид арзандаи унвони илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D060718 – Физиология ва биохимияи растаниҳо мебошад.

Мудири кафедраи геоэкологияи

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон

ба номи С.Айнӣ, номзади илмҳои биологӣ Раҳимов М.М.

Имзо, вазифа ва дараҷаи илмӣ

Раҳимов М.М.-ро тасдиқ мекунам.

Сардори ШК ва КМ-и ДДОТ ба

номи Садриддин Айнӣ

 Мустафозода А.

28.02.23

Раҳимов Маҳмаднаврӯз Муродович. Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Рудаки, 121. Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ, кафедра геоэкология. Официальный сайт: www.info.tgpu.tj. Тел. +992 (37) 2241383, (+992) 938797850. E-mail: navruzzbg@mail.ru